

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA TANQIDIY FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISH

Bobojanov Mahkam, Shixnazar Otaboyev, Raximbayev Jo'rabek

Urganch Davlat Universiteti Pedagogika fakulteti "Boshlang'ich ta'lim metodikasi" kafedrası o'qituvchilari

ARTICLE INFO.

Kalit so'zlar: tanqidiy fikrlash, konstruktiv, yaratuvchi fikr, aqliy faoliyat, mustaqil ish, individual ishlar, o'zlashtirish darajasi.

Annotasiya

O'quvchilarni tanqidiy fikrlashga o'rgatish bolaning muvaffaqiyatlarga erishishidagi asosiy omil bo'lib, tanqidiy fikrlashni shakllantirishda yangi pedagogik texnologiyalar va didaktik o'yinlardan dars davomida oqilona xamda bolaning yosh, individual xususiyatlariga e'tibor bergan holda foydalanish kerak.

<http://www.gospodarkainnowacje.pl/> © 2024 LWAB.

Ta'lim-tarbiya jarayonida barcha amalga oshirilayotgan ishlarning qanchalik darajada samarali bo'lishi, avvalambor, o'qituvchi va tarbiyachining kasbiy layoqati va tayyorgarligiga bog'liqdir. O'qituvchi o'quvchilarga singdirmoqchi bo'layotgan tushuncha yoki bilim, uni muvaffaqiyatli amalga oshirish usul va metodlarini, avvalo, o'zi puxta egallagan bo'lishi hamda yuqori darajadagi fikr va tafakkur sifatlariga ega bo'lishi lozim. Bu xislatlar, albatta, muvaffaqiyatlarga erishish garovi bo'ladi. O'quvchilarda tafakkurni shakllantirish vazifasi barcha fanlar asosida amalga oshiriladi.

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni hamda Boshlang'ich ta'lim Konsepsiyasida ta'kidlanganidek, o'quvchilarni mustaqil, mantiqiy, tanqidiy fikrlashga o'rgatuvchi, ijodiy tafakkurini rivojlantiruvchi usullarni qo'llab, ularga fan asoslaridan chuqur bilim berish hozirgi zamon boshlang'ich ta'limining asosiy vazifalaridan hisoblanadi.

Bugungi kunda o'quvchilarni mustaqil fikrlash qobiliyatini oshirishga yordam beruvchi qulay va o'ylashga, fikr yuritishga kerak bo'lsa o'z tanqidiy fikrini bemalol bildira oladigan yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish usullari ishlab chiqilgan. Ushbu usullardan samarali foydalanish bugun barcha pedagog xodimlar oldida turgan eng muhim vazifadir.

Agar biz har qanday fikrlashni nazarda tutib, "tanqidiy fikrlash" atamasidan foydalansak, "tanqidiy" tushunchasiga hech qanday ehtiyoj qolmagan va shu tufayli biz bu atamani barcha o'ziga xos tomonlarini yo'qotgan bo'lar edik. "Tanqidiy" (kritikal) so'zi yunoncha so'z bo'lib, uning ma'nosi "qozi" (sudya)ni bildiradi va adabiyotga lotin tilidan kirib kelgan. Lug'atda uni "talabchan", "qattiqqo'l", "injiq" iboralar sinonimi sifatida qo'llaniladi. Ko'pincha "tanqidiy" so'zi nimanidir yaxshi yoki yomon deb baholashda qo'llaniladi. Lekin masalaning bunday qo'yilishi tanqidiy fikrlashning asosiy qiymatini pasaytiradi va mohiyatini ochib bera olmaydi.

Tanqidiy fikrlash ba'zi hollarda yo'naltirilgan fikrlash deb ham ataladi, chunki u kutilgan natijani olishga mo'ljallangan bo'ladi. Biz hech qanday aniq maqsad qo'ymay shug'ullanadigan orzular, tushlar va fikrlash faoliyatining boshqa ko'rinishlari tanqidiy fikrlash toifalariga mansub emas. Masalan, biz ertalab o'rindan turib, tishimizni yuvib, tanish yo'l bilan maktabga yoki ishga ketayotganimizda,

bizning fikrlashimiz ma'lum maqsadga yo'naltirilgan bo'lsada, biz bajarayotgan xarakatlarni ongli baholashni deyarli nazarda tutmaydi. Bularning barchasi yo'naltirilmagan avtomatlashgan fikrlashga oid misollardir.

Tanqidiy fikrlashning muhim afzalligi, e'tiborsiz bildirilgan fikrlarni, noaniq tushunchalarini va yolg'on argumentlarni fosh qilishidir. Lekin uning kamchiligi yaratuvchi va konstruktiv kuchga ega emasligidan iborat. Tanqidiy fikrlash g'oyamizni mustahkamlashga qodir, ammo konstruktiv, yaratuvchi fikr bilan ta'minlamaydi. Tanqidiy fikrlashni go'yoki motosiklning bir g'ildiragiga qiyoslash mumkin. Uni ijodiy darajagacha rivojlantirish- motosikldagi ikkinchi g'ildirak bo'lib xizmat qilishi uchun zarur. Misol uchun, suv alangani o'chiradi. Suv -bu suyuqlik. Benzin- bu suyuqlik. Shuning uchun benzin alangani o'chirishi kerak.

Aqliy faoliyat- bu katta kuch, g'ayrat, irodani jamlash ko'pgina huzur- halovatdan voz kechishga o'zini majbur qila bilishni talab etadigan mehnat ekani haqida o'quvchida ishonch hosil bo'lish kerak. Tirishqoqlik, irodaviy kuch xuddi shunday mehnat muhitida shakl topadi. Erishilgan natijalarga tanqidiy qarashga o'rgangan, o'z ishidan qoniqmay, uni yaxshiroq bajarishga urinib ko'rgan bola hech qachon dangasa bo'lmaydi va o'z sohasida juda ko'p yutuqlarga erishadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini tanqidiy fikrlashga o'rgatishda yangi pedagogik texnologiyalar va didaktik o'yinlardan dars davomida o'rinli va o'quvchi yosh hamda individual xususiyatlariga e'tibor bergan holda qo'llash kerak bo'ladi. Masalan: O'qituvchi "Noto'g'ri jumla" degan metoddan foydalanib, ularni qanday fikrlayotganini tekshirmoqchi, quyidagi jummalarni o'qib beradi va o'quvchilarga diqqat bilan tinglab, qaysi jumla mantiqan to'g'ri emasligini topish vazifasi beriladi. "Bahor! Hammayoq yam-yashil maysalar bilan qoplagan. Daraxtlar oppoq gulga burkangan. Tabiatda juda katta o'zgarishlar yuz bermoqda. Dalalarda dehqonlar esa hosillarni nes-nobutsiz yig'ishtirib olish uchun tinmay mehnat qilyaptilar." O'quvchilar mantiqan o'ylab, qaysi jumla noto'g'ri ekanligini topish bilan bir qatorda, nima uchun noto'g'ri ekanligini aytib berishlari kerakligi haqida o'qituvchi ma'lumot berib o'tadi. O'quvchilar tahlil qilayotganda analiz va sintez usullaridan foydalanib, o'zlarining mustaqil va ba'zi o'rinlarda tanqidiy fikrlarini umumlashtirib bayon etadilar. Shu bilan birgalikda bir-birlarining fikrini tinglashga, mantiqan o'ylashga o'rganadilar. Bu metodikani o'tkazishdan asosiy maqsad, bolalarni fikrlashga, diqqatini bir joyga to'plashga va e'tiborli bo'lib, mantiqiy, tanqidiy fikrlashga o'rgatishdan iboratdir.

Demak, boshlang'ich sinf o'quvchilari tanqidiy fikrlashini shakllantirish deganda quyidagilarni tushunamiz:

1. O'qituvchi aralashuvisiz mustaqil amalga oshirish uchun o'quvchining o'ziga bu faoliyatning aloxida elementlarini bajarishni sekin-asta uzatish jarayoni, ya'ni axborot-motivasiya jarayoni (bunda gap boshlang'ich sinf o'quvchilari tanqidiy fikrlashini qanday qilib ko'proq oqilona shakllantirish, mustaqil bajarish uchun uning aloxida elementlarini qanday izchillikda berish ustida boradi).
2. Bilimlarni o'zlashtirish darajasi haqidagi xabarni nazorat etish jarayonini yaxlit ta'lim sifatida shakllantirish.
3. O'quvchilarning erkin, mustaqil va individual ishlarini tashkil etish va boshqarish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. A.Avloniy. Tanlangan asarlar. O. Sharafutdinov tahriri ostida. T-Ma'naviyat 2000.
2. Hodjiyev F.O O'quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish T-Nashriyot 2009.
3. Jumayev.M. va b.q. "Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi" T-2005 y 312 b